

Iz raznih tema

Etnografski postav kao ogledalo zajednice: kako su lokalni doprinosi oblikovali etnografsku baštinu Ludbrega?

Rad analizira praktične aspekte konstituiranja etnografskih zbirki unutar Muzeja grada Ludbrega, temeljenih na aktivnom djelovanju pojedinaca, udruga i institucija. Više od šest desetljeća sustavnog prikupljanja i konzerviranja predmeta materijalne kulturne baštine rezultiralo je etnografskim postavom inspiriranim tradicijskom ludbreškom kućom, s uporabnim predmetima iz 19. i 20. stoljeća. Istodobno se kroz suradničke prakse dokumentiraju i elementi nematerijalne baštine: običaji, usmena predaja i lokalne naracije. Primjer Ludbrega ukazuje na važnost zajedničkog djelovanja institucija i građana u očuvanju i interpretaciji baštine, te na potencijal razvoja bogatog fundusa u manjim gradskim sredinama.

Ključne riječi: baština, muzej, lokalna zajednica, etnografski postav, Ludbreg

UVOD

Prije više od šezdeset godina, 1964., ludbreški učitelj Stjepan Belović započeo je s prikupljanjem predmeta materijalne kulturne baštine, motiviran mišlju o potrebi njihova očuvanja od propadanja (Muzej grada Ludbrega [s.a.]). Razlozi za takvo djelovanje bili su povezani s razvojem industrijske proizvodnje, uslijed čega su tradicijski uporabni predmeti iz kućanstva, vinogradarstva i poljodjelstva postupno bivali zamijenjeni modernijim inačicama (Vađunec, ur. 2020a). Također, Belović ističe kako se mijenjao stil gradnje i unutarnjeg uređenja stambenih prostora, što je dovelo do odbacivanja starog pokućstva koje je često završavalo uništeno ili neadekvatno pohranjeno kod njihovih vlasnika. U početku su prikupljeni predmeti bili izloženi u vitrini na hodniku Osnovne škole „Dragica Kancijan“ u Ludbregu, zatim su premješteni u dvorac Batthyany, a potom i u prostor tadašnjega Narodnog sveučilišta Ludbreg, no nakon rasformiranja stalnog postava 2005. godine zbirka je ponovno vraćena u podrumske prostorije dvorca

Batthyany, gdje je formirana čuvaonica¹ (Muzej grada Ludbrega [s.a.]a). Novi zamah u kontinuitetu prikupljanja baštinskih predmeta dale su članice udruge „Žene iz Centra svijeta“, koje već gotovo dva desetljeća aktivno sudjeluju u očuvanju materijalne i nematerijalne kulturne baštine ludbreškoga kraja. Suradnjom današnjeg Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“ i Grada Ludbrega 2021. godine formalno je osnovan Muzej grada Ludbrega, koji otada razvija sustavnu suradnju s članicama udruge na dokumentiranju, čuvanju i interpretaciji etnografskih predmeta. Uz članice udruge, inicijativi su se pridružili brojni pojedinci s ciljem doprinosa očuvanju ludbreške kulturne baštine. Donacijama predmeta, ali i usmenim svjedočanstvima o tradicijskim običajima i praksama aktivno sudjeluju u prijenosu znanja i lokalne memorije, nerijetko ističući zabrinutost da će te tradicije biti zaboravljene. Širok spektar članova lokalne zajednice postupno se uključio u rad Muzeja, koji danas okuplja brojne suradnike vođene zajedničkim ciljem očuvanja kulturnog naslijeđa. Na temeljima onoga što je započelo kao skromna školska inicijativa danas djeluje muzej čiji fundus broji gotovo trinaest tisuća predmeta.

RAZVOJ ZAVIČAJNE ZBIRKE

Stjepan Belović, učitelj iz Velikog Bukovca, školske je godine 1964./1965. došao u Ludbreg kao diplomirani nastavnik povijesti i zemljopisa, po završetku Više pedagoške škole u Zagrebu (Vađunec, ur. 2020b). Njegova ljubav prema kulturnoj, materijalnoj i nematerijalnoj baštini te razvojni put Zavičajne zbirke Muzeja grada Ludbrega koju je započeo dokumentirana je u kratkom filmu *Ususret Muzeju grada Ludbrega*, podijeljenom u dva dijela, u produkciji Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“. U filmu objašnjava kako je uz redovnu nastavu vodio i grupu slobodnih aktivnosti koju je činilo desetak učenika s izraženijim interesom za povijest. Belović je naveo kako je, da bi zainteresirao učenike za prikupljanje predmeta, kao stimulaciju koristio ocjene. S obzirom na to da je ocjena iz povijesti obuhvaćala nekoliko elemenata, među kojima je bio i interes za predmet, učenici su donosili predmete iz vlastitih kuća ili susjedstva. Učenik s malo boljim, vrjednijim predmetom dobio bi visoku ocjenu, dok bi oni s manjom vrijednošću dobili manju ocjenu. Premda bi se takva metoda u današnjem obrazovnom sustavu smatrala upitnom, tada se pokazala učinkovitom i potaknula učenike na aktivno sudjelovanje. Budući da je Osnovna škola „Dragica Kancijan“ obuhvaćala široko područje, predmeti su pristizali iz brojnih naselja ludbreške okolice. Prije pohrane svaki je predmet prošao osnovni evidencijski postupak, što bi u današnjoj muzeološkoj praksi odgovaralo početnoj fazi inventarizacije. Godine 1973. Fond za kulturu Osnovne škole Ludbreg izdvojio je pet tisuća dinara za otkup predmeta koji nisu mogli biti donirani. Belović dodaje da se, s obzirom na rastući broj predmeta prikupljenih u školi, pojavila potreba za većim timom učenika zaduženim za brigu o njima, a prostor za njihovo skladištenje postao je nedostatan. To je rezultiralo preseljenjem zbirke, 1974. godine, u prostor dvorca Batthyany u Ludbregu. Zbirka je bila smještena u dijelu iza kora kapelice, dostupnom jedino kroz kotlovnicu tadašnje tvrtke „Varteks“. U tom prostoru nije bilo polica pa su predmeti bili pohranjeni na podu i sortirani prema materijalu izrade. Drveni predmeti premazivani su lanenim uljem kako bi se zaštitili od propadanja, dok ostali predmeti nisu imali nikakvu zaštitu, pa ni osnovnu sigurnost poput zaključavanja. Tijekom sljedećih petnaestak godina zbirka je ostala pohranjena u tom prostoru bez adekvatne zaštite, a 1983. godine prestale su aktivnosti prikupljanja predmeta te je do 1989. godine zbirka bila izložena vandalizmima, uključujući provale (Muzej grada Ludbrega [s.a.]a). U tim su događajima otuđeni dokumentacija i

1 Mjesto gdje se pohranjuju predmeti naziva se još i muzejski depo, spremište.

numizmatička zbirka, dok su neki predmeti bili namjerno oštećeni (Vađunec, ur. 2020b). Belović ističe kako u dva slučaja počinitelji nisu pronađeni, dok je u trećoj provali, 19. ožujka 1986., identificirana skupina radnika „Varteksa“, a predmeti su vraćeni zahvaljujući brzom intervenciji policije. Posljednja provala, 1989. godine, rezultirala je težim oštećenjem keramičkih predmeta, što je potaknulo ravnatelja Narodnog sveučilišta Ludbreg Branka Dijanošića da inicira preseljenje zbirke u prostor Sveučilišta (Muzej grada Ludbrega [s.a.]). On tada uspostavlja suradnju s Gradskim muzejom Varaždin i etnologinjom Ljerkom Albus, koja je kao profesorica i viša kustosica stručno obrađivala predmete bilježeći osnovne podatke u bilježnicu, a zatim ih unosila u inventarnu knjigu zbirke (Vađunec, ur. 2020b). Ravnatelj Dijanošić pristupio je izradi fotodokumentacije te je fotografirao predmete koje bi Katarina Gomaz, zaposlenica Sveučilišta, očistila od prašine i mrlja, a potom su omatani u ljeperku i pohranjivani u drvene kutije. Nakon obrade 301 predmeta, 1992. godine, povodom Dana ludbreške Svete nedjelje², u holu Narodnog sveučilišta Ludbreg priređena je izložba odabranih predmeta zbirke čija je autorica bila Ljerka Albus, a fotografije za popratni katalog izradio je Davor Puttar, tadašnji fotograf Gradskog muzeja Varaždin. Zbog velikog interesa javnosti, 17. prosinca 1997. otvoren je stalni postav Zavičajne zbirke na katku zgrade Sveučilišta, uz koji je tiskan i katalog (Muzej grada Ludbrega [s.a.]). Stjepan Belović i dalje je prikupljao predmete te surađivao s Albus i Dijanošićem. Dio predmeta ipak nije mogao biti prihvaćen kao donacija zbog veličine ili neadekvatnih uvjeta pohrane pa su neki primjerci morali biti odbijeni te su tako nepovratno izgubljeni, dok su se predmeti koji su mogli biti smješteni nalazili u podrumu Narodnog sveučilišta Ludbreg, danas preimenovanog u Centar za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“. U kasnijim godinama brigu o Zavičajnoj zbirci preuzela je profesorica Venija Bobnjarić-Vučković, koja je inicirala restauraciju pojedinih predmeta, a tijekom 2018. i 2019. godine svi dotad prikupljeni predmeti – njih više od 700 – stručno su obrađeni i kategorizirani s ciljem upisa na Listu zaštićenih kulturnih dobara. Zbirka je 2019. godine službeno upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, a potom je, početkom 2020. godine, ponovno preseljena iz prostora kotlovnice Centra u preuređenu privremenu muzejsku čuvaonicu u podrumu dvorca Batthyany (Vađunec, ur. 2020b). Danas Zavičajna zbirka u sklopu Muzeja grada Ludbrega broji više od tisuću predmeta, čime čini značajan segment lokalne baštine i svjedočanstvo višedesetljetnog predanog rada zajednice.

ČUVARICE BAŠTINE

Zavičajna zbirka označila je početak etnografskog dokumentiranja ludbreškoga kraja, no pravi zamah u očuvanju baštine uslijedio je osnutkom udruge „Žene iz Centra svijeta“ na Ludbergin³ rođendan, 1. travnja 2006. godine. Inicijatorica osnutka bila je ludbreška učiteljica Franciska Schubert. Udruga je osnovana s ciljem okupljanja kreativnih pojedinaca usmjerenih na njegovanje lokalne kulturne baštine, osobno izražavanje, toleranciju i kvalitetno provođenje slobodnog vremena kroz umjetničko i edukativno djelovanje (Žene iz Centra svijeta [s.a.]). Od 21. studenoga 2007. članice udruge dobivaju na korištenje prostor u ulici Ivana Gundulića 23,

2 Dani ludbreške Svete nedjelje vjerska su manifestacija koja se u Ludbregu održava svake prve nedjelje u mjesecu rujnu.

3 Legenda o Ludbergi jedna je od legendi o tome kako je Ludbreg dobio ime. Ludberga je bila žena koja se bavila uzgojem vinove loze, a zavodio ju je Nečastivi. Nakon nekoliko odbijanja, Ludberga je pri posljednjem udvaranju udarila drvenim križem o zemlju takvom silinom da je na suprotnoj strani svijeta, pored Novog Zelanda, nastao mali otočić Antipodravina, suvremeno nazvan Antipodes. Više na: Turistička zajednica grada Ludbrega [s.a.].

poznat pod nazivom „Bakina hiža i dedekov dvor“⁴. Prostor je kroz desetljeća služio raznim namjenama – od privatnoga stambenog objekta preko zubne ordinacije i prostorija sindikata do autoškole – prije nego što je postao središtem kulturno-baštinskih aktivnosti udruge. U 2008. godini potpisan je ugovor o najmu sa Savezom samostalnih sindikata Hrvatske, čime se korištenje prostora formaliziralo. Tijekom gotovo dva desetljeća djelovanja, članice i članovi udruge prikupili su više od dvije tisuće etnografskih predmeta. Prikupljanje se temeljilo na donacijama iz vlastitih domova i okruženja, kao i donacijama sugrađana koji su prepoznali njihovu ulogu „čuvarica baštine“. U slučajevima kada predmeti nisu mogli biti donirani, udruga ih je otkupljivala sredstvima iz vlastitog proračuna. Predsjednicom udruge 2018. godine postaje Ana Katana, koja nastavlja voditi udrugu u aktivnom smjeru. U centralnoj prostoriji „Bakine hiže“ često su izlagale prikupljene predmete, osmišljavale stalne i povremene izložbe kao i radionice, čime su prikupljeni predmeti postajali dostupni široj javnosti. Kroz godine su ostvarile brojne suradnje s dječjim vrtićima, udrugama i ustanovama s područja Ludbrega, a osmislile su i vlastite kulturne manifestacije poput *Tikvijade*⁵, proslave Martinja i Božića u „Bakinoj hiži“. Redovito sudjeluju i u programima drugih udruga i ustanova. Sve donirane predmete, zajedno s osnovnim podacima, bilježile su u posebnu bilježnicu, a pojedinicima su dodijeljeni i interni inventarni brojevi, što ukazuje na razvijenu svijest o potrebi sistematizacije i odgovornog upravljanja zbirakama. Unatoč ograničenim resursima, članice su inzistirale na urednosti, pravilnom pohranjivanju i zaštiti prikupljenih predmeta. Ključno rješenje za daljnji razvoj očuvanja baštine pronađeno je u izmjenama Zakona o muzejima, koje su omogućile osnivanje muzeja i gradovima s manje od deset tisuća stanovnika, na temelju čega je Centar za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, koji je već upravljao Zavičajnom zbirkom, 2018. godine pokrenuo postupak osnivanja Muzeja grada Ludbrega (Muzej grada Ludbrega [s.a.]).

MUZEJ GRADA LUDBREGA

Proces osnivanja Muzeja grada Ludbrega trajao je tri godine. Tek 2. lipnja 2021., nakon ispunjavanja svih zakonom propisanih uvjeta i po zaprimanju rješenja Ministarstva kulture i medija, Muzej grada Ludbrega službeno je otvoren kao zasebna organizacijska jedinica Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“. Riječ je o općem, regionalnom muzeju zavičajnog i kompleksnog tipa koji prikuplja, istražuje, interpretira i prezentira materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu ludbreškog područja, a osim pravovaljane dokumentacije bilo je nužno slijediti zakonske regulative te osigurati sve uvjete propisane zakonom: muzejsku građu, relevantnu muzejsku dokumentaciju, sredstva i opremu za rad, zaštitu muzejske građe i dokumentacije, prostor za obavljanje djelatnosti, sustav za osiguranje, plan i razvitak muzeja te stručne djelatnike (Muzej grada Ludbrega [s.a.]). U trenutku osnutka muzejska građa uključivala je već postojeću Zavičajnu zbirku, ali i Zbirku sakralne umjetnosti koja je od 1998. godine smještena u dvorcu Batthyany. Neposredno nakon osnutka, u rujnu 2021., nastaje i nova muzejska zbirka – „Bakina hiža i dedekov dvor“, rezultat suradnje udruge „Žene iz Centra svijeta“, Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“ i Grada Ludbrega. Potpisivanjem sporazuma o suradnji započinje proces stručne obrade i inventarizacije prikupljene građe. Predmeti su sukcesivno premješteni

4 U prijevodu: Bakina kuća i djedovo dvorište.

5 *Tikvijada* je manifestacija u organizaciji udruge „Žene iz Centra svijeta“ kojom se odaje počast tkivi i običajima vezanima uz nju. U manifestaciju se uključuju razne udruge, obiteljsko-poljoprivredna gospodarstva, likovne i kulturne grupe koje u sklopu *Tikvijade* organiziraju razne aktivnosti kao što su edukativna predavanja, radionice, izložbe i kulturno-umjetnički programi.

iz prostora udruge u zgradu Arheološkog parka Iovia – sjedište muzeja – gdje su katalogizirani, očišćeni i adekvatno pohranjeni. Veći predmeti, poput ormara, stolova i alata, obrađivani su na izvorištu zbog njihove nepraktične prenosivosti. U prvoj fazi fokus je bio na tekstilnoj građi, koja je brojčano bila najzastupljenija. Poglavitito su to bili *vilani*⁶, krpe, odjevni predmeti, *zidnjaci*⁷, plahte, stolnjaci, nadstolnjaci, ručnici, tapiserije i bale domaćeg platna ili pređe. Članice udruge, u najboljoj namjeri, pokušale su zaštititi predmete koje su prikupile pa su tako tekstilne predmete prale u perilici rublja, što je dovelo do ispuštanja boje iz konca te prljanja drugih predmeta, a poljoprivredne alate koji su bili izloženi u dvorištu obojile su šarenim bojama. Pokazatelji su to da je za manipuliranje predmetima potrebno znanje ne jednog, već više stručnjaka, odnosno interdisciplinarna suradnja između etnologa, konzervatora, restauratora i srodnih im zanimanja. Stoga su tekstilni predmeti, nakon usisavanja preko zaštitne mrežice, umotani u beskiselinski papir i pohranjeni u arhivske kutije ili vakuumske vreće, a svaki je predmet dobio inventarni broj i bio upisan u bazu podataka (Slika 1).

Nakon tekstilnih predmeta uslijedila je obrada drvenih predmeta, a potom staklenih, keramičkih i metalnih predmeta. Drveni i tekstilni predmeti, kao i predmeti od krzna, kože i papira, prolaze kroz proces dezinfekcije u dezinfekcijskoj komori⁸, odnosno kroz proces uništavanja nametnika na predmetima koristeći komoru u koju se ispuštaju plinovi pod određenim tlakom. Predmeti se u dezinfekcijskoj komori, u ovom slučaju onoj u sklopu Restauratorskog centra – odjel Ludbreg, nalaze tri mjeseca, a pritom u nju stane određeni broj predmeta s obzirom na to da je manjih gabarita te vrata nisu dovoljno široka da bi kroz njih prošli određeni predmeti. Predmeti mogu biti pohranjeni u kutijama i vrećama, za proces dezinfekcije važno je samo da su kutije i vreće otvorene (Slika 2).

Zbog ograničenja veličine te komore, cijela „Bakina hiža“ u travnju 2023. privremeno je pretvorena u dezinfekcijsku prostoriju – svi otvori hermetički su zatvoreni, a prostor je plinom tretiran i zapečaćen na mjesec dana (Slika 3). Nakon provjetravanja, prostor je postao spreman za pohranu i izlaganje građe.

Dio kuće prenamijenjen je u prostor za sezonske izložbe, dok je nekadašnja suvenirnica postala prostor za druženje članica udruge. Osim izložaba, jedan dio prostorije pregradit će se kako bi poslužio kao čuvaonica za predmete na kojima je izvršena dezinfekcija, a pored te prostorije nalazi se i manja soba u kojoj su smještene dva tkalačka stana za radionice tkanja. Predmeti od materijala koji ne zahtijevaju dezinfekciju čiste se ručno, blagim sredstvima, uz poštivanje muzeoloških protokola. Predmeti se nakon dezinfekcije i preventivne zaštite više ne miješaju s drugim predmetima kako ne bi došlo do ponovne kontaminacije. Nakon otvaranja Muzeja suradnja s lokalnom zajednicom značajno se proširila. Građani sve češće doniraju udruzi ili

6 *Vilani* ili *vihlani* su prekrivači istkani od domaćeg platna s raznim crvenim linijskim i geometrijskim ukrasima koji su obično bili istkani samo na jednom dijelu prekrivača, ali poneki primjerci i cijelom površinom. Takvi prekrivači često su se poklanjali kćerima prilikom udaje, odnosno davali u miraz.

7 *Zidnjaci* su zidne krpe koje imaju dekorativnu, ali i zaštitnu funkciju. Bili su uglavnom bijele boje s raznim motivima i izrekama izvezenima u različitim bojama. Vezle su ih žene u večernjim satima kada bi završile sa svim poslovima oko dvorišta i kuće, a osobito zimi kada vani nije bilo toliko posla, a mrak je bio vrlo rano. Bili su pričvršćeni čavlicima na zid kao oprema kuće, dok se zaštitna funkcija odnosila na zidnjake iznad štednjaka koji su tamo bili postavljeni kako bi se spriječilo prskanje hrane po zidovima prilikom kuhanja.

8 „Takva komora ili ormar mora imati željezna vrata koja se hermetički brtve, stijenke zidova moraju biti obložene limom, isto tako strop i pod prostora. Prostor mora imati ugrađeni sistem za dovodenje plina i za neštetno prozračivanje ili odvođenje plinova iz prostora komore.“ (Klarić 1999: 200).

Slika 1. Pohranjeni i inventarizirani tekstilni predmeti (fotografija autora, 2. kolovoza 2024.)

Slika 2. Predmeti u dezinsekcijskoj komori (fotografija autora, 27. lipnja 2025.)

Slika 3. Zatvaranje „Bakine hiže“ zbog dezinfekcijskog postupka (foto: Matea Maltarić, travanj 2023.)

direktno Muzeju predmete koje su prethodno namjeravali odbaciti, što svjedoči o jačanju svijesti o vrijednosti kulturne baštine. Naravno, svi predmeti ne mogu biti prihvaćeni – npr. novije replike, predmeti bez lokalnog konteksta, oni čiji je smještaj neizvediv ili za koje se traži neprihvatljiv otkup. Muzej i udruga aktivno surađuju i u edukativnim aktivnostima, osobito kroz radionice. U suradnji s članicama udruge kustosi organiziraju razne muzejske radionice kao što su izrada božićnih lanaca od krep-papira, salon bombona⁹, ukrašavanje pisanica tehnikom kuhanja u ljuskama luka (Slika 4) ili iscrtavanja voskom, a također i radionice tkanja na improviziranim tkalačkim stanovima.

Iako su od 2021. „Bakina hiža i dedekov dvor“ bili zatvoreni za posjetitelje zbog inventarizacije te radova na unutarnjem uređenju, članice su i dalje producirale svoje izložbe, sada u suradnji s muzejskim djelatnicima i djelatnicima Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“. Neke od njih su *Izložba retromodnog dizajna*, kojom su zainteresiranim posjetiteljima prezentirale odjevne predmete koje su same dizajnirale i krojile, zatim izložba *Tak se negda lečilo* o narodnoj medicini i lijekovima koji su se koristili u vrijeme kada je bilo vrlo malo liječnika ili ih nije bilo uopće, a tu su i izložbe temeljene na svadbenim običajima, usmenoj predaji te modna revija temeljena na legendi o Ludbergi za koju je kostime dizajnirala ludbreška dizajnerica Eva Vučković. Podlogu izložbama vezanima uz običaje činila su etnografska istraživanja kojima su prikupljeni relevantni narativi, fotografski materijal i dokumentacija vezana uz istraživane teme.

9 Bomboni umotani u šarene, sjajne papiriće, često s bijelim resicama na krajevima. Koristili su se kao ukras na božićnoj jelki, a djeca bi ih smjela pojesti kad bi se skidali ukrasi s bora. Dakako, djeca su to znala učiniti i ranije, a u papiriće bi umotali nešto poput oraha, kamenja ili grančica.

Slika 4. Primjer radionice – ukrašavanje pisanica tehnikom kuhanja u ljuskama luka
(foto: Ian Novak, ožujak 2025.)

Slika 5. Centralna prostorija
„Bakine hiže“ prije radova
(fotografija autora, lipanj 2024.)

Slika 6. Centralna prostorija
„Bakine hiže“ po završetku radova
(fotografija autora, srpanj 2024.)

Slika 7. Prijevoz starih kola u novu muzejsku čuvaonicu (fotografija autora, veljača 2025.)

OTVORENJE ETNOGRAFSKOG POSTAVA

„Bakina hiža i dedekov dvor“ naziv je koji se odnosi na bakinu kuću (*hižu*) u kojoj se nalazi spomenuta centralna prostorija za izložbe i čuvaonica, prostorija za radionice tkanja i prostorija za druženje članica udruge žena. U prostoriji predviđenoj za izložbe i čuvaonicu, kao i na hodniku, izvedeni su radovi zaglađivanja i bojenja zidova, a u planu su i radovi postavljanja šina za vješanje okvira i predmeta, kao i instalacija izložbenih vitrina i postamenata (Slika 5, Slika 6).

Također, dio prostorije bit će pregradom od gips-kartonskih ploča pretvoren u čuvaonicu za preostale predmete. U dvorištu (*dvoru*) se nalazi još jedna manja dvorišna zgrada koja je služila kao alatnica i prostor za odlaganje predmeta, a danas je to prostor u kojem se nalazi etnografski postav, suvenirnica i prostor za lončarske radionice. U tom prostoru također su izvedeni radovi zaglađivanja i bojenja zidova, ali i pregrađivanja gips-kartonskim pločama, kako bi se suvenirnica i prostor za lončarske radionice odvojili u dvije zasebne prostorije. Prostor su čistili djelatnici Muzeja grada Ludbrega, Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“ te članice udruge, uz pomoć djelatnika komunalnog poduzeća „Lukom“, koji su prevozili veće predmete – poput kola (Slika 7), ormara i drugog namještaja – u novu muzejsku čuvaonicu smještenu u prostorijama društvenog doma u Selniku.

Time Muzej grada Ludbrega svoje čuvaonice širi na čak četiri lokacije na ludbreškom području: dvorac Batthyany, Centar za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, Arheološki park „Iovia“ i Društveni dom „Selnik“. Nadalje, u prostoru etnografskog postava spušten je strop od drvenih dasaka kako bi se stvorio dojam tradicijske podravske kuće iz 19. i 20. stoljeća, koja je bila vrlo niska i nerijetko su se kuhanje, objedovanje i spavanje odvijali u jednoj prostoriji. Instalirana je nova rasvjeta, restaurirani su prozori te je pod obojen smeđom bojom kako bi imitirao glineni

pod kakav je nekoć bio u upotrebi, a kasnije zamijenjen drvenim daskama. Nakon građevinskih radova pristupilo se izradi koncepta postava i odabiru predmeta iz dviju etnografskih zbirki muzeja – Zavičajne zbirke i Zbirke „Bakina hiža i dedekov dvor“. Postav prikazuje različite funkcionalne dijelove kućanstva: prostor za kuhanje, umivanje, odlaganje posuđa, pripremu hrane, objedovanje, spavanje te ulazni prostor u kojem se izuvala obuća i vješala radna odjeća. Radi dodatne zaštite drveni predmeti premazani su drvocidom, a potom i voskom, čime su ispunjene moguće rupice u kojima bi se mogao razviti crvotok. Zidnjaci su uokvireni tankim okvirima kako se na njima ne bi sakupljala prašina, a prozori su zaštićeni zavjesama od domaćeg platna koje blokiraju prirodno svjetlo i sprječavaju izbljeđivanje i oštećenje izloženih predmeta (Slika 8, Slika 9).

Rad na postavu dugotrajan je proces koji iziskuje pažljiv odabir građe, dobar prostorni raspored i poznavanje muzejskih, konzervatorskih i restauratorskih standarda. Finalni izgled postava znatno se razlikovao od početnog nacrtu jer je tijekom rada dolazilo do izmjena, nadopuna i prilagodbi. Paralelno s postavom izrađen je i katalog koji sadrži popis i opis 103 predmeta, dostupan i u tiskanom i u digitalnom obliku putem QR koda na ulazu. U procesu kreiranja postava uočena je potreba za određenim predmetima kojih nije bilo u fundusu, zbog čega se ponovno uključila lokalna zajednica. Zahvaljujući njihovom doprinosu, kao i donacijama pojedinih zaposlenika, u postav su uključeni predmeti poput noćne posude, mlinca za mak, posuđa, kante za vodu i drugih. Nekoliko manjih predmeta otkupljeno je sredstvima Muzeja. Suvenire za prodaju izradile su članice udruge „Žene iz Centra svijeta“, šivajući i krojeći artikle poput mirisnih vrećica, platnenih torbi, kravata za boce, jastuka i drugih ukrasnih predmeta. Naposljetku, 16. travnja 2025. službeno je otvoren etnografski postav u Ludbregu, gotovo trideset godina nakon stalnog postava iz 1997. godine. Otvorenje je predvodio gradonačelnik grada Ludbrega Dubravko Bilić, a s obzirom na to da se događaj odvijao tijekom Velikog tjedna, prostor je bio prigodno ukrašen u uskrsnom tonu. Na stolu su se nalazile pisanice obojene u ljuskama luka, šunka, mladi luk, hren, sol te grančice vrbe – tzv. *cica mace*. Hrana je uklonjena odmah nakon otvorenja, dok su se ostali prigodni elementi maknuli po završetku blagdana. Planirano je da se postav sezonski mijenja – primjerice, za Božić – kako bi se prikazalo kako se nekada uređivala kuća u posebnim prilikama.

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Osim što suradnjom s Muzejom grada Ludbrega lokalno stanovništvo aktivno sudjeluje u očuvanju materijalne kulturne baštine, važno je istaknuti i njihovu sve angažiraniju ulogu u dokumentiranju i revitalizaciji nematerijalne kulturne baštine, posebice narodnih običaja, vjerovanja, usmenih predaja i svakodnevnih praksi koje su generacijama oblikovale identitet ludbreške regije. Tu su ponajprije aktivne članice udruge „Žene iz Centra svijeta“ koje ne samo da sudjeluju u istraživanjima, već i aktivno traže kazivače – najčešće starije članove zajednice – koji su nositelji i svjedoci tradicijskih znanja. Kao i muzejski djelatnici, kazivače pronalaze u Ludbregu, ali i u okolnim općinama i selima, jer se nastoje zabilježiti razlike i sličnosti u običajima među različitim lokalnim sredinama, što pridonosi preciznijem razumijevanju specifičnosti mikroregije. Do sada su tako istraženi i dokumentirani svadbeni običaji ludbreškoga kraja, elementi narodne medicine, uskrсни običaji, kao i priče usmene predaje koje su nerijetko prožete lokalnim specifičnostima i religijskim motivima. Razgovori s kazivačima često su emotivni – osobito kada se prisjećaju doručka na Uskrs, spavanja na slami na Badnjak, okupljanja oko ognjišta ili pričanja bajki uz svijeću. Mnogi od njih s tugom konstatiraju da su osobe uz koje ih te uspomene vežu već preminule, što dodatno pojačava osjećaj hitnosti u bilježenju i očuvanju tih fragmenata

Slika 8. Prostor etnografskog postava prije uređenja (fotografija autora, srpanj 2024.)

prošlosti. Nadalje, svi kazivači u nekom trenutku povlače paralelu sa situacijom u današnjem svijetu, izražavajući žaljenje zbog sve prisutnije amerikanizacije i globalizacije običaja – primjericice zamjene izrade pokladnih maski kupovnim, sve rjeđe obrade vrtova, zamiranja seoskih zabava i sve manjeg broja ljudi koji znaju tkati, plesti ili pripremati tradicionalna jela. Za njih je snimanje, zapisivanje i arhiviranje tih priča svojevrsan čin poštovanja i priznavanja vrijednosti tradicije, ali i način da se barem njezin djelić prenese na buduće generacije. Naravno, globalizacija i digitalizacija imaju svojih prednosti, a moderna tehnologija danas je implementirana u gotovo svaki muzej, pa tako i u Muzej grada Ludbrega. Iako se u samom etnografskom postavu izbjegava korištenje digitalnih rješenja kako se ne bi narušio autentičan ambijent tradicijske podravске kuće iz 19. i 20. stoljeća, tehnologija je ipak prisutna na diskretan i funkcionalan način. Naime, kao što je spomenuto, vodič kroz postav dostupan je i u digitalnom obliku putem QR koda, čime se omogućuje lak pristup podacima posjetiteljima svih generacija. Uz to, u tijeku je produkcija videozapisa koji prikazuju nekadašnje aktivnosti svakodnevnog života, a danas vrlo

rijetke, primjerice: mužnju krave, sijanje i branje tikvi, proizvodnju bučinog ulja, tkanje domaćeg platna, bojenje pisanica u ljuskama luka i mnoge druge. Videozapisi će se prikazivati na edukativnom ekranu koji će u sljedećim godinama biti postavljen u dvorištu „Bakine hiže“, čime se tradicionalne prakse dodatno oživljavaju i interpretiraju. Rezultat provedenih istraživanja nisu samo videozapisi i muzejske izložbe, već i publikacije – do sada su objavljene tri knjige u izdanju Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, koje tematiziraju svadbene običaje, uskrсне običaje te narodnu medicinu ludbreškoga kraja. Sve tri knjige predstavljaju vrijedan doprinos regionalnoj etnografskoj bibliografiji, a uz to služe i kao edukativni materijal za radionice i predavanja koja se organiziraju u suradnji s osnovnim školama, vrtićima i drugim udrugama. U planu su daljnja istraživanja i proširivanje tematskih okvira – u fokusu će biti običaji i prakse vezane uz Božić, pogrebe, žetvu, Ivanje, Jurjevo, kolinje, tkanje, poklade, blagdan Svih svetih, kosidbu, kao i brojne druge sezonske i obiteljske prakse. Krajnji cilj ovoga dugoročnog projekta jest izrada sveobuhvatne etnografske monografije narodnih običaja ludbreškoga kraja, koja će objediniti sve prikupljene i analizirane podatke te će služiti kao trajni zapis jednog načina života koji ubrzano nestaje.

ZAKLJUČAK

Suradnja svih dionika spomenutih u tekstu jasno pokazuje kako je očuvanje kulturne baštine – i materijalne i nematerijalne – složen, dinamičan i duboko participativan proces. Primjer višegodišnje suradnje Muzeja grada Ludbrega i udruge „Žene iz Centra svijeta“ svjedoči o tome kako zajednica, kada je uključena, može postati nositelj promjene i aktivni čuvar vlastite povijesti. U Ludbregu je razvijen model koji pokazuje da se baština može prikupljati, interpretirati i prenositi na inovativan, uključiv i održiv način, a pri tome ne samo da čuva prošlost, već aktivno izgrađuje i jača lokalni identitet.

Cjelokupan proces započinje još 1964. godine entuzijazmom pojedinca, Stjepana Belovića, i osnutkom Zavičajne zbirke, a potom se širi kroz institucijsku podršku Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, Grada Ludbrega i, konačno, Muzeja grada Ludbrega. Udruga „Žene iz Centra svijeta“ dala je poseban doprinos – iako bez stručnog predznanja, ali s velikom strašću i predanošću, članice udruge pokrenule su spontani proces prikupljanja i čuvanja predmeta koji bi inače bili zauvijek izgubljeni. Taj iznimno vrijedan rad kasnije je nadopunjen znanjem etnologa, konzervatora i restauratora, čime je zajamčeno stručno vrjednovanje, dugoročna zaštita i dostupnost prikupljene građe.

Stručnom obradom građe, korištenjem odgovarajućih uvjeta pohrane te digitalizacijom zbirke i popratne dokumentacije osigurava se očuvanje predmeta za buduće generacije. Suradnja sa zajednicom temelj je etnografske priče Ludbrega. Uključivanjem kazivača iz Ludbrega i okolnih mjesta, organiziranjem radionica, potpisivanjem sporazuma o prijenosu zbirki, prikupljanjem donacija, ali i kroz svakodnevne razgovore sa sumještanima stvorena je horizontalna struktura sudjelovanja u kojoj su svi akteri jednako važni. Kazivači, donatori, kustosi, članice udruge, volonteri, zaposlenici i ravnatelji srodnih ustanova, lokalna uprava – svi oni čine lanac koji omogućava očuvanje i prenošenje znanja.

Ludbreška praksa okupljanja i interpretacije baštine temelji se na nizu participativnih modela – od radionica tkanja, ukrašavanja pisanica i izrade suvenira do zajedničkog oblikovanja etnografskog postava i uključivanja lokalnog znanja u njegov sadržaj. Terenski rad omogućuje kazivačima da ispričaju svoje priče koje zatim postaju muzejske izložbe, publikacije i videomaterijali.

Slika 9. Radovi na novom etnografskom postavu (fotografija autora, ožujak 2025.)

Kroz snimanje videozapisa o tradicionalnim radnjama (mužnja krave, izrada ulja, bojenje pišanica) baština se pokušava digitalnim putem približiti i mlađim generacijama. Zajednica je u ovom slučaju ne samo korisnik kulturnih sadržaja, već i aktivni stvaratelj – procesi prikupljanja i tumačenja baštine ojačali su međugeneracijsku povezanost te uključili građane svih dobi u zajedničku svrhu. Starije stanovništvo prepoznaje važnost svoga iskustva i ponosno ga prenosi, dok mlađe generacije kroz radionice, volonterski rad i digitalne sadržaje prepoznaju vrijednost kulturne baštine u suvremenom kontekstu. Od drugih primjera dobre prakse treba istaknuti pretvaranje zbirke udruge u muzejski fondus kroz sporazume o suradnji i transfer građe, što može vrijediti i za privatne zbirke. Zatim, sudjelovanje zajednice u interpretaciji nematerijalne baštine, poput svadbenih i uskrasnih običaja, kroz kazivanja i radionice. Etnografskim postavom koji se mijenja ovisno o godišnjem dobu, prilikama i blagdanima ostvaruje se autentičnost i otvorenost prema novim sadržajima, mogućim izmjenama, novim donacijama i dopunama postava, a svemu svakako doprinosi i digitalna dostupnost aktualnog kataloga koji ne narušava autentičnost prostora.

U Muzeju grada Ludbrega trenutno su zaposlene dvije osobe: Jelena Koprek, kustosica, arheologinja i voditeljica Muzeja te Robert Kapeš, etnolog i kustos. Ravnatelj Muzeja grada Ludbrega, koji djeluje kao zasebna organizacijska jedinica Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, jest Branko Dijanošić. U muzejsku bazu podataka do sada je upisan 12.571 muzejski predmet; razvrstani su prema odjelima i zbirkama, a smješteni su na tri lokacije u gradu Ludbregu: arheološki park „Iovia“, dvorac Batthyany te „Bakina hiža i dedekov dvor“. Osim toga, Muzej koristi i dvije dodatne čuvaonice – jednu u prostorijama Centra za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“, a drugu u društvenom domu u Selniku. Etnografski odjel sastoji se od dviju zbirki: Zavičajne zbirke i Zbirke „Bakina hiža i dedekov dvor“, dok Arheološki odjel obuhvaća pet zbirki: Zbirku geologije i paleontologije, Zbirku prapovijesti, Zbirku antike, Zbirku srednjeg vijeka i Zbirku numizmatike. Osim toga, u Muzeju su ustrojene i Povijesne te Umjetničke zbirke, koje se sastoje od više podzbirki. Povijesne zbirke uključuju sedam podzbirki: Zbirku fotografija, razglednica, negativa i fotografskog pribora, Zbirku Marije Winter, Glazbenu zbirku, Zbirku Dolovski, Zbirku industrijske baštine te Zbirku kino plakata i opreme. U Umjetničke zbirke ubrajaju se Zbirka Rešetar i Zbirka sakralne umjetnosti.

U konačnici, ludbreški primjer potvrđuje da muzeji više nisu mjesta tišine i zatvorenih vitrina, već prostori dijaloga, suradnje i otkrivanja koji dovode do društvene kohezije. Ova participativna praksa skupljanja i interpretacije predmeta i običaja može poslužiti kao inspiracija drugim sredinama koje se nalaze na sličnom putu. Ludbreg nije samo centar svijeta, već je i centar bogatoga kulturnog života s čak tri muzejska postava na trima različitim lokacijama, bogatim kulturnim programom kroz čitavu godinu, radionicama, izložbama, predstavama i koncertima, a u središtu svake kulturne priče zadržava i okuplja vlastitu lokalnu zajednicu.

LITERATURA I IZVORI

- KLARIĆ, Miroslav. 1999. „Teoretska načela očuvanja drvene muzejske građe“. *Ethnologica Dalmatica* 8: 187-204, <https://hrcak.srce.hr/108500> (pristup 10.10.2025.).
- MUZEJ GRADA LUDBREGA. [s.a.]a. „Etnografski odjel“, <https://mgl.com.hr/etnografski-odjel/> (pristup 03.07.2025.).
- MUZEJ GRADA LUDBREGA. [s.a.]b. „Povijest muzeja“, <https://mgl.com.hr/povijest-muzeja/> (pristup 04.07.2025.).
- VAĐUNEC, Miroslav, ur. 2020a. *Ususret Muzeju grada Ludbrega*. Objavio „Centar za kulturu Ludbreg“. YouTube, premijerno prikazano 18. svibnja 2020., 23:01, <https://www.youtube.com/watch?v=CQM1Tl8jvBU> (pristup 28.06.2025.).
- VAĐUNEC, Miroslav, ur. 2020b. *Ususret Muzeju grada Ludbrega – Stjepan Belović*. Objavio „Centar za kulturu Ludbreg“. YouTube, premijerno prikazano 31. srpnja 2020., 16:05, <https://www.youtube.com/watch?v=49GCT2LViVo> (pristup 28.06.2025.).
- TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA LUDBREGA. [s.a.] „Legenda o Ludbergi“. *Visit Ludbreg*, <https://visitludbreg.hr/o-nama/povijest-i-legende/> (pristup 04.07.2025.).
- ŽENE IZ CENTRA SVIJETA. [s.a.] „O nama“. <https://zics.hr/> (pristup 04.07.2025.).

